

Прогнозування подальших змін в ієрархії культурних цінностей українського суспільства в аспекті глобалізаційних змін

*Оксана Гавеля,
професор кафедри
суспільних наук НАКККіМ*

Визначено можливості прогнозування подальших змін в ієрархії культурних цінностей сучасного українського суспільства. У дослідженні розглядаються питання широкого впровадження Інтернету та мультимедійних технологій, наслідки глобалізації, спричинені розповсюдженням у всьому світі технологій, створених у найрозвиненіших країнах світу. Основна увага приділяється ролі обдарованої та геніальної особистості в подоланні негативних наслідків культурної та освітньої глобалізації, а також і однобічному зрушенню у системі координат національних культурних цінностей.

Ключові слова: *культурна та освітня глобалізація, однобічне зрушення у системі координат національних культурних цінностей, різновекторна спрямованість українських культурних цінностей, обдарованість, геніальність, мультимедійні технології, культурна прогностика.*

Актуальним питанням культурології є визначення можливостей прогнозування подальших змін в ієрархії і векторній спрямованості культурних цінностей сучасного суспільства. Авторка статті припускає, що в умовах глобалізації, яку спричинено розповсюдженням технологій, створених у найрозвиненіших країнах світу, визначається тенденція до однобічних зрушень у системі координат українських культурних цінностей.

Питанням впливу нових досягнень у галузі мультимедійних технологій, а також сучасного програмного забезпечення, нових "збагачуючих" освітніх технологій на розвиток і зміну культурних цінностей присвятили свої праці такі вчені, як: П. Грінфайлд, М. Сенченко, П. Гуревич, Е. Гельфман, М. Холодна, І. Бестужев-Лада, Дж. Дісмор, В. Ласточкін, Е. Корніш та багато інших [1, 3—6, 9, 11].

До питань сучасної прогностики в сфері освіти та культури, розвитку суспільства звертаються: Е. Корніш, Ф. Триппетт, Н. Тил, Т. Гордон, О. Гелмер, С. Каннінгем, О. Портер, Д. Белл, Ф. Полак, Е. Янч, Г. Молитор, Дж. Коатс, Дж. Джерретт, Р. Кемп, У. Зак, Т. Зак, Р. Килдер, А. Свідзинський, О. Мороз, М. Сенченко та багато інших вчених [9, 10, 12—14].

У контексті досліджуваної проблеми, особливий інтерес викликає книга українського вченого в галузі соціальних комунікацій, доктора технічних наук, професора, директора Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова" М. Сенченка "Культурна революція" в Україні, або Управління деградацією" [10], в якій досліджується вплив світових ідеологічних глобалізаційних про-

цесів на соціальний, економічний і духовний розвиток українського народу. В ній визначаються причини виникнення та впровадження "культурної революції" в Україні у XX — на початку XXI ст., показано вплив марксистського вчення, фашистської ідеології та сучасної критичної теорії на формування досліджуваного соціального явища. Микола Іванович визначає особливості утворення нової культури "звільнення" у США та цивілізованих країнах Західної Європи, а також основні засоби її впровадження — зміни в освітній системі, розповсюдження "порядку культурного усупільнення" як засобу руйнування приватної власності, обмеження національного суверенітету, впровадження хибних духовних цінностей і пропаганди насильства у суспільстві. Значну увагу автор також приділяє дослідженню процесу формування споживацької свідомості.

У 1969 році І. Бестужев-Лада та В. Ласточкін писали про "парадокс прогностичного зрушення", коли "принципово неможливо досягти повної адекватності прогнозованих явищ та процесів (на відміну від більшості явищ та процесів природних, технічних та біологічних тощо) їхньому дійсному стану у майбутньому. Прогнозуючи ці явища та процеси, ми відразу здійснюємо на них певний вплив та змінюємо їхній стан чи, принаймні, нібито зміщуємо їх у прогностичному просторі" [3, с. 69].

Створюючи високу культуру, геніальна особистість здійснює певні культурні зрушення не лише в сьогоденні, а й у майбутньому. Завдяки цьому впливу, може "посилуватися" або "послаблюватися" дія культурних чинників, які викликають зрушення в певні моменти часу. Широта спектру такої дії може виявлятися як на рівні часткової модернізації культурних цінностей, їхньої трансформації, так і життєствердження традиційних цінностей, шляхом відповідної інтерпретації та адаптації до умов сучасного життя.

Символом високої культури виступають "пам'ятники" — вічні шедеври світової думки та світового мистецтва, символом маскультури — газети, телебачення з їхньою підміною висот духу і мерехтінням малозначущих "фактів". Однак, мультимедійні технології можуть настільки захоплювати зовнішньою яскравістю та новими можливостями, що поступово перетворюються на справжніх "пожирачів" часу. Ще Марсель Пруст звернув увагу на те, що думки Паскаля, які колись були настільною книжкою інтелектуалів, нині припадають пилом на книжковій полиці, тоді як всі поспішають прочитати щоденну газету. Чи не краще було б поміняти місцями "новини" та зібрання висловів великих філософів? — запитує М. Пруст. Публічність, масовість, безлічність — небезпечна загроза культурі. Усе це не лише поглинає час, а й призводить людину до самотності. Коли чиясь беззмістовна балаканина замінює можливість почути зв'язну мову, в людини збіднюється її емоції та почуття. Як наслідок обраного суспільством способу життя значно знижується потреба спілкуватися із шедеврами культури й мистецтва, що були створені в минулому.

Глобальна культура — це, насамперед, результат глобального зв'язку, встановленого інформаційними технологіями, що спричиняє однобічні зрушення в системі координат національних культурних цінностей. У подальшому одним із негативних наслідків такої глобалізації культури має бути зменшення ролі локальних культур.

Зростання обсягу знань, що стимулюється значною мірою розвитком інформаційних технологій, зумовить зникнення сотні мов. І водночас з'являться нові культури та нові мови, що призведе до утворення багаточисленних технічних спільнот та груп за інтересами, котрі будуть активно ви-

робляти свій жаргон та звички. Уже зараз існує багато термінів, що функціонують у цих субкультурах і зовсім незрозумілі непосвяченим. Інформаційні технології невпинно скорочуватимуть спілкування людей на локальному рівні, оскільки стануть тіснішими контакти з колегами та друзями в усьому світі. Телекомунікації фантастично скорочують відстань та бар'єри між людьми, що визначає нові можливості для формування культурного потенціалу особистості. Однак, наскільки широким і різнобічним буде коло інтересів людей, які вироблятимуть такі нові культури і мови?

На думку українського вченого, доктора фізико-математичних наук, професора Анатолія Свідзинського, останнім часом спостерігається слабкий попит на шедеври мистецтва і літератури, створені культурою минулого, через що внутрішній світ сучасної людини дуже збіднюється. Через брак часу людина позбавлена можливості жити у світі прекрасного, у сфері мистецтва [13, с. 34]. Проте, хотілося б зазначити, що це не єдина перешкода на шляху спілкування з прекрасним, — за цим стоять наслідки глобалізації.

Один із видів сучасного мистецтва. Картину розміщено в Інтернеті невідомим автором і складено за допомогою поєднання окремих фотографій

Анатолій Свідзинський також звертає увагу на спотворений характер стосунків людини зі світом рукотворних речей. Він переконаний у тому, що виробництво в сучасному суспільстві споживання зорієнтоване на короткочасне, часто навіть одноразове, використання речей. Це виробництво прагне до уніфікації, замість розмаїття. У ньому надається вирішальна перевага функціональності перед естетичністю, речі втрачають індивідуальність, усюди панує стандарт. Якийсь більш інтимний зв'язок людини з річчю за цих умов зменшується або виключається зовсім [13, с. 34].

Хотілося б підкреслити, що однобічні зрушення у системі координат українських культурних цінностей спричинені відсутністю прагнення у більшості людей до розмаїття. В умовах, коли кіновиробництво поставлене на потік, режисер не ставить перед собою завдання докласти якомога більше інтелектуальних і творчих зусиль у створенні одноразового кіно. Навіщо, якщо сьогодні — переглянули, а завтра — поклали на полицю і забули? В умовах конвергентної журналістики — та ж сама ситуація. Справжні ж шедеври створюються роками, ретельно відшліфовуються, а тому надовго зберігають художню цінність та індивідуальний почерк свого творця. Але і тут не все так просто.

Французькі та німецькі просвітителі Й. Г. Гердер, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Й. В. Гете, Ф. Шіллер, В. Гумбольдт бачили в культурі безперервний прогрес людяності, моральності, розгортання абсолютного духу (метафізичної або трансцендентної сутності світу), духовного впорядкування, духовної

самоорганізації життя та соціуму. Для Ф. Ніцше, О. Шпенглера, А. Дз. Тойнбі, З. Фрейда поступальний рух культури — фікція: культура, як життя, безцінна, її результат непередбачуваний. Навіть самими її творцями нерідко рухають спонукання, що суперечать культурі. Для них характерне самолюбвання власним ідеалом, негативне ставлення до інших, ворожість. Йдеться про те, що *культура може втрачатися власним способом життя: знищенням ієрархії справжніх потреб людини, відсутністю прагнення до повноти та всебічності, до різнобічного розкриття духовних сил та потреб*. Особливо помітним це стає в суспільствах, де переважають утилітарні цінності. Проте, саме споживачькими суспільствами створюються новітні технології, що спричиняють глобалізаційні процеси! Таким чином, культурна та освітня глобалізація найближчим часом може призвести до значних змін у різновекторній спрямованості українських культурних цінностей. Уже зараз посилюється тенденція до однобічного спрямування культурних цінностей, що прямо протилежне справжній культурі. І надалі, якщо цьому не протистояти, із поширенням нових технологій, буде відбуватися розповсюдження утилітарних цінностей, як єдиний і нерозривний процес.

Уявлення про світ та стандарти поведінки, що реалізуються в повсякденних діях, обумовлені рідною для їхніх носіїв культурою. Культура є не лише продуктом людської діяльності, а й одночасно системою її адаптації: кожен *індивід проходить процес культурації, тобто входження у своє рідне культурне середовище як цілісність*.

Культурні цінності в сучасному суспільстві формуються під впливом такого потужного засобу, як мультимедійні технології. Режисер Девід Лінч, відомий американський містик і містифікатор, розкриваючи секрети власної геніальності, стверджує, що його сюрреалістичні стрічки народжуються за допомогою трансцендентальної медитації. Його цікавлять питання дуалізму людського існування, проблеми співіснування добра й зла. Митець зазначає: "Ця площина, цей океан, що є в основі всього, суцільно позитивний. Ми живемо в дуалізмі... Наш світ постійно змінюється. Але подумайте ось над чим: якщо негатив — це темрява, то коли ви дивитесь на неї, розумієте, що це не щось, а просто відсутність чогось. І коли сходить сонце — без будь-яких зусиль, бо так задумано природою, — воно прибирає цю темряву. Відтак у кожній людині є світло гармонії, що прибиратиме негатив так само, як сонячне світло розсіює темряву" [8]. У цих словах відбито антропоцентричні погляди Девіда Лінча. Він підкреслює, що творча особистість, як джерело культурного розвитку, може бути непомітною доти, поки панує темрява. Однак, коли на культурному горизонті зійде сонце, її творчість засяє по-новому. Незважаючи на такі оптимістичні прогнози відомого американського режисера, його фільми сповнені тривоги й страху, де переважають темні сторони людського життя. Залишається незрозумілим, яким же чином його власна творчість, що подібна до ночі, зможе перетворитися (на світанку культури), по суті, на щось більш позитивне? Повнометражний дебют фільму "Голова-гумка", який демонструє особливу суміш сюрреалізму, похмурості й містики, свого часу назвали фірмовим режисерським почерком. Митець вправно використовує всі таємниці кіно, що притягують його глядачів, неначе магніт. Однак, в основі його кінематографічної думки — розчарування людини в житті, песимізм.

Як професійного режисера, Девіда Лінча приваблюють нові технології. Нещодавно ним було створено інтернет-телебачення, а свою останню стрічку "Внутрішня імперія" він зняв у цифровому форматі. Даючи досить позитивну оцінку новим технологіям, що, на його думку, надають митцям багато корисних інструментів для створення неймовірних програм, він позитивно оцінює й інтернет-мережі та зазначає, що за останні десять років кінематограф набув нової якості завдяки тому, що новації стали його невід'ємною складовою. Режисер переконаний у тому, що згодом Інтернет стане своєрідною домівкою для *народного кінемато-*

графа, коли кожен отримує можливість мати свій власний театр, власну телевізійну станцію, власну галерею. На думку Д. Лінча, Інтернет містить у собі просто фантастичні можливості, а тому заслуговує на досить високу оцінку як одне із джерел культурного розвитку людини в сучасному суспільстві. Втім, він не згадує, що для створення культурних цінностей, за допомогою сучасних технологій, необхідно бути справжнім творцем. Геніальність режисера визнається сучасниками через його індивідуальний почерк. Його кіно не для масового показу. Варто зазначити, що умови глобалізації, у яких кожен може бути митцем, не є запорукою повноцінної творчості. Те, що з'являється в Інтернеті, найчастіше сповнене відвертої агресії, цинізму тощо. Складається враження, що така творчість стає одним із засобів звільнення витіснених у підсвідомість архаїчних прагнень людини. Те, що вважається в клінічних умовах, наприклад на сеансах терапії, творчістю, потрапляє в інтернет-простір, і травмує психіку інших людей.

Девід Лінч, здійснюючи прогноз культурного розвитку людства на найближчі 50 років, говорить про те, що медіа-технології та Інтернет змінять нас на краще. А вже щорічно Інтернет швидко й видозмінюється. У ньому з'являється все більше якісної візуальної та звукової інформації, що, безперечно, впливає на культурний розвиток людини. Зокрема, розширюються пропозиції щодо віртуальних подорожей іншими світами. Митець вважає, що у людини майбутнього значна частина її життя буде протікати у вимірі *віртуального часу*.

Авторка статті не поділяє тієї думки, що штучний інтелект, новітні технології можуть зробити людину кращою, тобто більш інтелектуальною, вольовою, моральною або естетично розвиненою. У кібер-машини не виникають проблемні запитання (що притаманно лише людському інтелекту), у неї відсутні емоції, моральність, уявлення про прекрасне. Штучний інтелект спроможний лише прискорювати темпи людської діяльності й створювати комфортніші умови для роботи користувачів новітніх технологій. Але це зовсім не стосується власне психічних якостей людини.

Що ж характерно для життя у віртуальному часі? Проаналізуємо це питання. По-перше, в такому вимірі час минає досить швидко. Якщо говорити про захоплення сучасної молоді Інтернетом та новими медіа-технологіями, то є багато причин для занепокоєння педагогів, психотерапевтів, батьків, дорослих. А вже молода людина, яка отримала психічну хворобу інтернет-залежності, у віртуальному часі помітно відсторонюється від реального життя. Вона відсуває на останнє місце в ієрархії своїх потреб такі життєво важливі, як їжа, сон, відпочинок. Цей факт також не можна розцінювати як переважання духовних потреб над матеріальними. Найчастіше, нові технології, що покликані економити наш час, виступають як реальні "пожирачі людського часу". По-друге, таке поняття, як цінність людського життя, у віртуальному часі є досить спрощеним. А вже достатньо натиснути на клавішу "Delete", і віртуальна людина назавжди зникає з медіа-простору або інтернет-простору. У комп'ютерній грі можна легко вбивати віртуальних героїв або насолоджуватися спостереженням за тим, як ці герої вбивають один одного. У рольових іграх людина не несе відповідальності за свої вчинки. Відбувається швидке її звикання до комфортно-віртуального способу життя. Час, проведений у віртуальному просторі, не стирається з людської пам'яті відразу після того, як користувач виходить з інтернет-мережі або закінчує комп'ютерну гру. Людина отримує негативний досвід поведінки. Зростання кількості електронних розваг, імовірно, призведе до посилення людської жорстокості, збільшення випадків асоціальної поведінки. По-третє, у віртуальному часі людина знаходить для себе можливість відсторонитися від проблем реального життя, поринувши, наприклад, у чарівний світ фантастики. Це знижує рівень її життєвої активності. Американські психологи прийшли до висновку, що дитина, яка проводить більшість часу у віртуальному світі, має багато шансів стати в майбут-

ньому охоронником або безробітним. Як легко може заплутатися беззахисна дитяча душа у всесвітньому інтернет-паутинні! Тут, у віртуальному світі, дуже просто втратити себе як особистість.

На сьогодні існують як досить позитивні, так і негативні прогнози щодо можливостей використання телебачення, сучасних медіа-технологій та Інтернету для розвитку символічного простору культури. Соціальні та культурні наслідки розвитку інформаційних технологій дуже важливі, і водночас досить непередбачувані та несподівані. Нині середній американець переглядає телевізор чотири години на день, а середній європеєць — дві години, що стосується й українських глядачів. Так багато часу приділяється телебаченню, яке з'явилося лише в середині ХХ століття! Воно дало змогу людині відірватися від багатьох традиційних видів діяльності, що виявилися для неї, можливо, менш привабливими. Медіа-технології досить непомітно, але невпинно знищують бажання людей зустрічатися. А вже тепер можна займатися спільною справою, купувати різні товари, знаходячись на відстані тисячі кілометрів один від одного. Новітні технології, створені як один з альтернативних і динамічних засобів задоволення культурних та інформаційних потреб споживачів, відразу виявили й свої негативні властивості. А тому потрібно остерігатися, щоб для сучасної людини віртуальний світ не перетворився на домівку, в якій оселяться "щасливі" споживачі новітніх технологій.

Віртуальна людина. Образ "людина-машина"

У сучасній зарубіжній практиці демонстрація способу життя, соціально-економічного та культурного розвитку різних країн світу здійснюється за допомогою відповідних систем показників. Тут можна виділити два основних підходи: *структурно-функціональний* та *культурологічний*. Перший характерний для американської соціальної інформатики та інших зарубіжних шкіл, що розвиваються в руслі американської методології, другий — переважно для європейських досліджень.

Найрозвиненішою офіційною інформаційною системою західного світу, що відображає функціонування способу життя, виступає американська система "Соціальні показники". Подібні системи інформації, що спираються на формальні процедури, уперше почали розроблятися в Сполучених Штатах із середини 60-х років минулого століття у зв'язку з глибокими змінами в життєвому устрої, які було викликано науково-технічним прогресом.

Одним із найважливіших наслідків науково-технічної революції був так званий інформаційний вибух. Кількість даних і відомостей, наукових, ділових, рекламних, радіо-телевізійних, розважальних та довідкових текстів значно зросла. Питання інформаційного забезпечення набули практичної та, у певному значенні, теоретичної злободенності.

Так, у січні 1963 року президенту США Дж. Кеннеді було надано доповідь директора Окридзької національної лабораторії Е. Вайнбергера "Наука, керівництво та інформація", де підсумовувалися думки найвідоміших спеціалістів із наукової інформації. У доповіді, зокрема, говорилося: "Наука зрештою може справитися з інформаційним вибухом, якщо достатня кількість її найталановитіших представників буде приводити до компактної форми літературу, складати огляди, надавати відповідної інтерпретації як для свого власного користування, так і для інших вчених більш вузької спеціалізації. Комісія вважає, що така діяльність може, остаточно зайняти в майбутній науці положення, яке можна порівняти з положенням теоретичної фізики у сучасній фізиці" [7, с. 172, 173].

Далі висловлювалася думка щодо необхідності створення інформаційних центрів, у яких буде здійснюватися синтез нових даних. Йшлося про сучасні часозберігаючі технології, існування яких стане можливим за рахунок оптимального використання могутнього потенціалу інтелектуальної та творчої еліти суспільства. Якщо на цю категорію населення країни завжди покладалися особливі сподівання, як на творців нової культури, то в цьому випадку їхня місія трансформувалася в якісно нове значення — виступити в ролі оцінювачів та критиків значної кількості інформаційних джерел. Нова інформація, що надходить у спеціально створений аналітично-інформаційний центр, має надаватися оцінці у вигляді критичних оглядів, монографій та зведень даних. *Культурною цінністю нового зразка* виступив якісно новий, аналітичний, і досить творчий продукт, що є результатом синтетичної інтелектуальної діяльності людини.

Для того, щоб виявити соціальні групи та прошарки, для яких будуть признані такі інформаційні аналітичні продукти, потрібно поділити споживачів інтелектуальної продукції (населення країни) за категоріями. Російські історики Ю. Беспалов, Н. Беспалова та К. Носов подають таку класифікацію всіх людей (досить умовно) за характером їхніх інтересів та потреб:

Перша група складається з людей, чия галузь інтересів включає речі, що безпосередньо практичного значення не мають. Зокрема — проблеми, що в реальному житті не стоять на порядку денному, або ж нові способи розв'язання раніше позитивно вирішених. Люди ці — дещо не від світу цього. Вони *обмірковують проблеми не реального, а духовного або віртуального світу*, створюючи у ньому певні моделі [2, с. 7—10]. Нерідко ці моделі мають деяке значення для світу реального. Найчастіше таке трапляється тоді, коли старий спосіб розв'язання певної проблеми виявляється незадовільним і потрібно шукати новий, найчастіше — непростий та нетрадиційний. Такі представники займаються творчістю в духовному або віртуальному часі. Ю. Беспалов, Н. Беспалова та К. Носов називають *віртуальними модельєрами* тих, хто створює нові моделі у віртуальному часі [2, с. 7—10].

Філософ срібної доби російської культури М. Лосський називав людей, які спрямовані своїми думками в духовний світ, *субстанціональними діячами*. Саме вони, на його думку, *містять у собі передбачення майбутньої досконалості*. Виходить, що віртуальні модельєри, і субстанціональні діячі створюють моделі майбутнього, виконують у суспільстві певну *прогностичну функцію без соціального на те замовлення*. Суб'єктивна ознака діяча або модельєра пов'язана із взятими ним за основу духовними та культурними цінностями. У цьому аспекті варто відзначити, що сам *характер культурно-історичного розвитку* (прогрес, регрес, цикли, спіралі, хаотичний рух) також багато в чому визначається *перспективою спостерігача*, прийнятими ним *культурними цінностями*. Цінності нового зразка містять у собі певні ознаки, які можуть бути оцінені з позицій структурно-функціонального підходу.

Представники *другої групи* входять до владних та силових структур. Це люди реальної дії, які віддають перевагу способом, багаторазово перевіреним на практиці — *реальним моделям* [2, с. 7—10]. Потрібно зазначити, що вір-

туальні моделі, навіть у наш комп'ютерний час, досить часто дають збій. До речі, саме через це не знайшла своєї підтримки заміна природних екологічних систем нашої планети штучними, які б керувалися комп'ютерними програмами. І чим складніша система, що моделюється, тим імовірніший збій. Суспільство ж — система надзвичайно складна, не менш складна, ніж екологічна. Допустити загибель, розвал суспільства відповідальні люди із владних структур не можуть. На думку Ю. Беспалова, Н. Беспалової та К. Носова, *організатори реальності* прагнуть зберегти та зміцнити суспільство, а тому перевагу віддають перевіреним на практиці способам й найчастіше відкидають інші моделі, що розроблені віртуальними модельєрами [2, с. 7—10].

Однак, часто життя різко змінюється, й найбільш перевірені на практиці моделі дають збій. Доля суспільства в таких ситуаціях залежить від здібностей організаторів реальності, віртуальних модельєрів або субстанціональних діячів взаємодіяти між собою. Але все не так просто. Організатори реальності, які розв'язують нагальні життєві проблеми, нерідко забувають мудру заповідь, що не хлібом єдиним буде жити людина. З іншого боку, духовні діячі не завжди готові перетворювати реальний світ на краще і прагнуть залишатися в духовному часі. Проте, лише за умов їхньої взаємної співпраці можливо навчитися мислити стратегічно — бачити проблеми суспільства в цілому й у перспективі.

Третю групу Ю. Беспалов, Н. Беспалова та К. Носов називають *творцями насущного*. Вони заклопотані виробництвом матеріальних благ і їхньою своєчасною доставкою споживачам. Саме торгівля і є тією діяльністю, яка знищує перешкоди між виробниками та споживачами. Взаємодія віртуальних модельєрів та творців насущного є досить опосередкованою [2, с. 7—10]. Останні мають перебувати в центрі самої повсякденності, адже гарний торговець завжди йде у фарватері моди, сезону року, стану гаманця своїх покупців, він популіст, який підіграє настроєм натовпу. Творець насущного проводить культурну політику, що спрямована на швидке задоволення нагальних потреб своїх споживачів. Передбачення майбутніх культурних змін зводиться ним до утилітарного рівня.

Окрему категорію, яка має назву *прогресор*, Ю. Беспалов, Н. Беспалова та К. Носов запозичили у братів Стругацьких. Це — представник високо розвинутої цивілізації, котрий укоренився в цивілізацію, яка знаходиться на нижчому рівні розвитку, і прагне підтягнути її до вищого рівня [2, с. 7—10]. В умовах глобалізації така людина може виявити свої здібності як найбільш актуальні.

За американською системою "Соціальні показники", різні ознаки соціальних груп та прошарків населення визначаються на основі спостереження за сферою їхнього способу життя. Потрібно мати на увазі, що обрані показники відтворюють картину світу з життя суспільства в соціальному часі. Уперше показники такого роду було поєднано в офіційну загальнодержавну систему "Соціальні показники" ("Social indicators"). Для створення успішно функціонуючої системи американцям знадобилося більше десяти років (1962—1973). Її теоретичним ядром виступило добре відоме з економічної літератури *поняття кінцевого продукту*.

За аналогією із цим поняттям, Д. Танстолл у 1971 році, Е. Шелдон та К. Ленд у 1972 році ввели *поняття "кінцевого результату"* (output descriptive indicator). Новий методологічний підхід полягав у тому, що статистики пропонували застосовувати набір вільних даних, які згруповано поза контекстом подій. Варто зазначити, що для соціолога, навпаки, контекст є важливою емпіричною категорією. Інформацією виступають не вільні дані, а лише ті, що відображають зв'язки з найважливішими подіями минулого чи найімовірнішими майбутніми подіями. Е. Шелдон та К. Ленд подають таку типологію показників: 1. Описові показники кінцевого результату. 2. Показники соціальних умов змін людського буття. 3. Аналітичні показники вибору цінностей. Кожен із них може бути за різним ступенем агрегованим. У залеж-

ності від цього, визначені раніше показники відображають функціонування суспільства в конкретний момент соціального часу на таких рівнях: а) загальнонаціональному; б) структурно-груповому; в) середньо-індивідуальному.

Разом з тим, у процесі збирання інформації, що фіксується в системі соціальних показників, важливу роль відіграють соціологічні процедури. Так, у блоці "Освіта" рівень інформованості школярів визначається за результатами загальнонаціональних шкільних тестів. Якість отриманих учнями знань означено лише якісними й кількісними показниками, і вона ніяким чином не визначає векторну спрямованість інтересів кожної окремої особистості.

За американською системою, важливу соціальну інформацію можна вилучити з аналізу реклами. Наприклад, у рекламному процесі відображені суттєві характеристики американського способу життя й у той же час — особливості соціокультурної системи. З метою точнішого визначення соціокультурних зрушень, аналітиками й зараз широко використовується концепція А. Мюррея [7, с. 183, 184], на основі якої складається таблиця мотивацій. Залежно від переважаючих у людини або в соціумі потреб, окреслюється тип прагнення. Наприклад, потреба у розвагах може визначати прагнення до ігрових ситуацій, а потреба в бездіяльності — прагнення до релаксації, розслаблення тощо.

Різноманітні сучасні системи технологічного оцінювання потреб та відповідних прагнень уможливають точніше прогнозування майбутнього розвитку і трансформації культурних цінностей у суспільстві. Особливого значення набуває визначення й постійне оновлення культурних показників способу життя в інформаційних моделях. Однак, при своїй визначеності, ці моделі потребують урахування такого суб'єктивного фактора, як векторна спрямованість інтересів кожної окремої особистості. Це дасть можливість виявити прихований потенціал віртуальних модельєрів та субстанціональних діячів, нові моделі та ідеї яких, можливо, ще не отримали свого соціального замовлення, однак у подальшому можуть перетворити суспільство на краще.

Що стосується найоптимістичніших прогнозів майбутнього в становленні та розвитку культурних цінностей, то вони виявляються в домінуванні позитивних тенденцій, які, на противагу всім деструктивним силам, не перестають оновлювати та зміцнювати культуру. Відбувається постійний розвиток творчих сил людства в усіх галузях. Обдаровані творчими здібностями особистості самовіддано будують та виробляють, думають і пишуть твори, керують і

служать, турбуються та охороняють. Це люди доброї волі. А. Швейцер, який досить скептично ставився до сучасної культури, визначав справжнє призначення культури через її світо- та життєствердження, вдосконалення людини і суспільства. Оскільки культура пов'язана зі світоглядом, вона спрямована на перемогу торжества життя над смертю.

Список використаної літератури

1. *Greenfield P. M.* Mind and Media. / P. M. Greenfield. — USA, Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1984. — 210 p.
2. *Беспалов Ю. Г.* Революционеры Романовы и консерватор Ульянов / Юрий Гаврилович Беспалов, Наталья Юрьевна Беспалова, Константин Валентинович Носов. — М. : АСТ ; X. : Торсинг, 2004. — 415 с.
3. *Бестужев-Лада И. В.* Некоторые философские аспекты прогностики в исследовании операций / И. В. Бестужев-Лада, В. А. Ласточкин // Проблемы общей и социальной прогностики. — 1969. — Вып. 2. — С. 178.
4. *Гельфман Э. Г.* Психодидактика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание учащихся / Эмануила Григорьевна Гельфман, Марина Александровна Холодная. — СПб. : Питер, 2006. — 384 с.
5. *Гуревич П. С.* Приключение имиджа: типология телевизионного образа и парадоксы его восприятия. — М. : Искусство, 1991. — 221 с.
6. *Дисмор Дж.* Ментальные пространства с функциональной точки зрения / Дж. Дисмор // Язык и интеллект / под ред. В. И. Герасимова, В. П. Нерознака. — М., 1996. — С. 385—411.
7. *Матвиенко В. Я.* Прогностика / Валерий Яковлевич Матвиенко. — К. : Українські пропілеї, 2000. — 520 с.
8. *Медвецька Г.* Devid Lynch — ловець снів / Ганна Медвецька // Український тиждень. — 2009. — № 16/17. — С. 70—72.
9. *Мир нашего завтра : антол. соврем. класич. прогностики / ред.-сост. Бестужев-Лада И. В.* — М. : Эксмо, 2003. — 512 с. — (Серия "История XXI века").
10. *Сенченко М. І.* "Культурна революція" в Україні, або Управління деградацією / Микола Іванович Сенченко. — К. : МАУП, 2004. — 212 с.
11. *Сенченко М. І.* Негативні наслідки інформаційно-комп'ютерної революції / Микола Сенченко // Вісн. Кн. палати. — 2001. — № 9. — С. 3—7.
12. *Сенченко Н. І.* Общество истребления — стратегическая перспектива "демократических реформ" / Николай Иванович Сенченко. — К. : МАУП, 2004. — 224 с.
13. *Свідзинський А.* Синергетична парадигма, антропний принцип та культура / Анатолій Свідзинський // Світогляд. — № 3. — 2008. — С. 26—35.
14. *Мороз О.* Україна у Світовому футурологічному товаристві / Осип Мороз // Світогляд. — № 3. — 2008. — С. 36—39.